

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ
ФАУНИ І ФЛОРИ**

студентки 2 курсу, 12 м групи,
спеціальності 082 «Міжнародне право»,
спеціалізації
«Міжнародне право»

Дурневої Ганни Сергіївни

Науковий керівник

к.ю.н.

Дерунець Наталія Олександрівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., проф.

Мазаракі Наталія Анатоліївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАХИСТУ ВИДІВ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ.....	7
1.1. Становлення та розвиток системи міжнародно-правового захисту видів дикої флори і фауни.....	7
1.2. Роль екосистемного підходу до захисту навколишнього середовища у міжнародному праві.....	13
РОЗДІЛ 2. ДОГОВІРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ.....	19
2.1. Система захисту, передбачена Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р..	19
2.2. Регіональні нормативні механізми захисту видів дикої флори та фауни ...	23
2.2.1. Конвенція про охорону природи та захист фауни і флори в Західній півкулі 1940 р.	23
2.2.2. Африканська конвенція про охорону природи та природних ресурсів 1968 р.	25
2.2.3. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р.....	28
2.2.4. Угода АСЕАН про охорону природи та природних ресурсів 1985 р....	30
2.3. Спеціальні міжнародні договори, спрямовані на захист окремих видів дикої флори та фауни.....	32
РОЗДІЛ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ	38
3.1. Справа про тихоокеанських морських котиків у Беринговому морі (Велика Британія проти США).....	38
3.2. Справа щодо збереження та сталого використання запасів меч-риби у південно-східному Тихому океані (Чилі проти ЄС)	41
3.3. Справа про болота Сантонья (ЄС проти Іспанії)	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи полягає в тому, що протягом довгого часу види дикої флори та фауни неконтрольовано експлуатувалися людством. Так, наприклад, популяризація полювання на великих кішок призвела до повного винищення яванського тигру в 70-х роках ХХ століття, а також залишила на межі зникнення інші види.

Сьогодні існуванню видів одночасно загрожує низка факторів. Це, зокрема, забруднення, знищення середовищ існування, зміна клімату, нераціональне використання природних ресурсів, торгівля видами тощо. Негативний вплив таких факторів діє на види в комплексі, тобто вони є взаємозалежними.

Отже, важливо дослідити механізми захисту видів дикої флори та фауни, які сформовані в міжнародних екологічних договорах, що уклалися на різних етапах розвитку сучасної системи захисту видів дикої флори та фауни.

Підґрунтям для подальшого дослідження стали міжнародні екологічні договори в сфері захисту видів дикої флори та фауни глобального та регіонального характеру, рішення міжнародних організацій та судових установ, а також праці таких науковців, як: В. Де Люсія [19], Ф. Харт'є, А. Клафаке, Р. Шліп [20], М. Боумен, П. Девіс, К. Реджуел [27], О. Макінтайр [28], О. В. Задорожній, М. О. Медведева [36] та інші.

Метою роботи є аналіз нормативно-правової бази в сфері збереження диких видів флори та фауни, а також особливостей розвитку відповідних механізмів.

Мета дослідження обумовила постановку й вирішення наступних **завдань**:

- розглянути процес формування системи міжнародно-правового захисту видів дикої фауни і флори;
- дослідити значення екосистемного підходу в міжнародному праві навколишнього середовища;
- проаналізувати механізми захисту видів дикої фауни і флори в Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р.;

- дослідити механізми збереження видів дикої фауни і флори, які передбачені в регіональних міжнародних екологічних договорах, а також виявити їхню роль в сфері захисту живої природи;
- розглянути спеціальні міжнародні екологічні договори, які укладені з метою захисту окремих видів або підвидів дикої фауни та флори;
- проаналізувати справу про тихоокеанських морських котиків у Беринговому морі та її значення для формування нормативного механізму захисту навколишнього середовища;
- охарактеризувати справу про збереження та стале використання запасів меч-риби у південно-східному Тихому океані;
- виявити вплив справи про болота Сантонья на розвиток міжнародно-правового регулювання охорони навколишнього середовища.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини пов'язані зі збереженням популяцій дикої фауни та флори.

Предметом дослідження є комплекс міжнародно-правових норм, який створює механізми збереження видів дикої фауни та флори.

Методами дослідження стали діалектичний, порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-логічний, системно-функціональний методи та інші методи.

При виконанні випускної кваліфікаційної роботи було використано порівняльно-правовий метод, який застосовувався з метою дослідження міжнародних екологічних договорів в сфері захисту видів дикої флори та фауни.

З допомогою історико-правового та діалектичного методів вдалося дослідити розвиток системи захисту видів дикої флори та фауни протягом всього задокументованого існування людства.

Із застосуванням формально-логічного методу було опрацьовано наукову літературу стосовно теми дослідження, а також проаналізовано деякі рішення міжнародних судових установ, що стосуються захисту видів дикої флори і фауни та середовищ їхнього існування.

Системно-функціональний метод надав можливість дослідити механізми захисту видів дикої флори та фауни, які сформульовано в міжнародних екологічних договорах, які уклалися на різних етапах розвитку сучасної системи захисту видів дикої флори та фауни.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні тенденцій розвитку механізмів захисту видів дикої флори та фауни, що дозволило виявити різні підходи, які застосовувалися. На основі таких відмінностей вдалося виділити шість етапів розвитку сучасної системи захисту видів дикої флори та фауни. В випускній кваліфікаційній роботі також надається авторське визначення екосистемного підходу як основної стратегії захисту навколишнього середовища на сучасному етапі розвитку людства.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Роль екосистемного підходу до захисту навколишнього середовища у міжнародному праві», що опублікована у збірнику наукових статей «Міжнародне право: трансформація доктрини та практики». Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 49–53.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові знання з історії розвитку та функціонування механізмів захисту видів дикої флори та фауни та середовищ їхнього існування. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у вищих навчальних закладах.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають в себе вісім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 56 сторінок, із яких основна частина роботи займає 47 сторінок. Список використаних джерел складається з 45 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ПІДХОДУ ДО ЗАХИСТУ ВИДІВ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ

1.1. Становлення та розвиток системи міжнародно-правового захисту видів дикої флори і фауни

Перші спроби врегулювання експлуатації людиною навколишнього середовища відбувалися ще в Стародавньому світі. Так, в 1900 році до н.е. були прийняті закони про збереження лісового господарства в Вавилоні, а в 1370 році до н.е. – закон про створення заповідників в Єгипті [27].

Також, важливо відмітити, що різні релігійні традиції мали власні підходи до врегулювання відносин людини з природою. Наприклад, в буддистських хроніках, які датуються III ст. до н.е., міститься проповідь, основною ідеєю якої є те, що птахи і тварини, як і людство, мають право на життя та пересування, а також, що світ належить всім живим створінням. В проповіді підкреслюється, що людина має бути «опікуном» природи [36, с. 19–20]. Отже, в буддизмі птахи та тварини розглядаються на рівні з людством: вони мають певні права, а людина зобов'язана охороняти їх. Подібний підхід поширений і в ісламі. Згідно з традицією людство не володіє землею, а лише використовує її ресурси. Таке використання має бути раціональним, з врахуванням інтересів майбутніх поколінь [36, с. 20]. На відміну від буддизму, де основними суб'єктами моралі є птахи і ссавці, іслам концентрує увагу послідовників і на ресурсах. Так, згідно з буддистським віровченням монахам заборонялося орати землю, бо подібна практика могла нанести шкоду живим істотам, а ісламська традиція акцентує увагу на адекватному використанні ресурсів, з урахуванням потреб майбутніх поколінь.

Християнська традиція також має етичні норми стосовно навколишнього середовища, які мають дещо антропоцентричний характер. Відомо, що Біблія ставить людину у домінуюче положення по відношенню до природи. Саме від рівня моралі людства залежить становище навколишнього середовища. Так, причиною Всесвітнього потопу за часів Ноя, згідно з книгою Буття, є занепад

моральності людства [36, с. 20]. Хоча християнство і визначає людину як власника всього, що її оточує, таке панування тягне за собою зобов'язання відповідального ставлення до навколишнього середовища: кожна людина повинна мати достатньо ресурсів для власного існування, але мати на увазі, що надмірне споживання та перетворення матеріальних благ на мету життя може призвести до негативних наслідків [43, с. 78].

Отже, довгий час екологічні норми мали морально-етичний характер, а захист навколишнього середовища шляхом укладання правових норм не виходив за межі окремих держав. Використання міжнародно-правових інструментів є відносно новим явищем. Перші міжнародні договори екологічного характеру почали з'являтися в кінці XIX ст.; вони зосереджувалися на захисті окремих компонентів навколишнього середовища на певній території. Основною причиною їхнього укладення стала промислова революція – активний розвиток виробництва сприяв значному погіршенню стану навколишнього середовища. Також важливу роль у зацікавленості суспільства в добробуті птахів та ссавців зіграли дослідження Чарльза Дарвіна [27].

До Першої світової війни було укладено ряд вузько направлених міжнародних договорів:

- щодо водних живих ресурсів: Конвенція з вилову устриць 1839 р., Угода про охорону морських котиків 1867 р., Конвенція про боротьбу з перевиловом рибних ресурсів Північного моря 1882 р., Договір про регулювання вилову лосося в басейні Рейну 1886 р., Конвенція про рибальство у водах Дунаю і Прута 1907 р. тощо;
- щодо захисту птахів було укладено Конвенцію про захист птахів, корисних в сільському господарстві 1902 р.;
- щодо захисту рослинного світу – Конвенцію про боротьбу зі шкідниками виноградників філоксерою 1889 р.;
- щодо перевезення небезпечних речовин – Конвенцію між рейнським державами щодо правил перевезення корозійних і отруйних речовин 1900 р.;

- щодо захисту флори та фауни від інфекційних захворювань – Конвенцію, спрямовану на ліквідацію загрози епізоотичних хвороб на теренах Австро-Угорщини та Італії 1887 р.

В цей період був укладений перший регіональний міжнародний екологічний договір з широким колом об'єктів – Лондонська конвенція про збереження диких тварин, птахів та риб в Африці 1900 р. Ініціатива про укладання міжнародного договору про охорону навколишнього середовища та природних ресурсів в Африці була представлена колоніальними державами. Угода була спрямована на попередження неконтрольованого знищення біорізноманіття африканського континенту. В конвенції використовувався механізм поодинокого захисту видів, тобто договір містив чіткий перелік видів, які потребували захисту. Конвенція також містила положення щодо створення заповідників [3, с. 3]. Лондонська конвенція 1900 р. так і не вступила в силу, але вона мала важливий вплив на подальший розвиток міжнародно-правового механізму захисту видів дикої флори та фауни.

В цей період відбувалися дві міжнародні конференції: Міжнародний конгрес з охорони природи в Парижі в 1909 році та міжнародна конференція з охорони природи в Берні в 1913 році [36, с. 22]. Ці конференції мали суто науковий характер та не тягли за собою ніяких юридичних наслідків. Тим не менш на конференції 1913 року було прийнято рішення про створення Комісії з охорони природи, яке так і не дійшло до логічного завершення через початок Першої світової війни.

Між двома світовими війнами міжнародне співтовариство було більше зацікавлено у відбудові та підтримці міжнародного миру та безпеки. Ліга Націй присвятила увагу забрудненню морів, але ця проблема не увійшла у перелік питань, які б потребували негайного вирішення [27]. Таким чином, основний прогрес в сфері захисту навколишнього середовища в цей період відбувався на неурядовому рівні.

Так, було створено ряд неурядових організацій з захисту навколишнього середовища [27]:

- Міжнародний комітет з захисту птахів (1922 р.);
- Нідерландська комісія з міжнародного захисту навколишнього середовища (1925 р.);
- Міжнародний офіс з захисту навколишнього середовища (1934 р.) тощо.

Діяльність таких неурядових утворень призвела до активізації природоохоронного руху на урядовому рівні. Так, усвідомлюючи невдачу Лондонської конвенції 1900 р., колоніальні держави вирішили укласти новий текст. З цією метою в 1931 році в Парижі було скликано міжнародний конгрес, результатом якого стало прийняття в 1933 році Лондонської конвенції про збереження фауни та флори в їх природному стані. Конвенція вступила в силу 14 січня 1936 року [3, с. 3]. В новому тексті угоди коло об'єктів, що підлягають охороні, становиться ширшим, але основний механізм захисту залишився незмінним – охороні підлягають види, які перераховано в додатках.

Друга світова війна мала величезний вплив на формування сучасного міжнародного права. Так, в 1945 році Ліга Націй остаточно припинила своє існування, а замість неї було створено Організацію Об'єднаних Націй. Хоча захист навколишнього середовища не згадується серед цілей та принципів організації згідно зі Статутом, її головні органи діють зокрема і в екологічному напрямку. Так, наприклад, в 1949 році під егідою ЕКОСОП було скликано Конференцію ООН щодо збереження і використання природних ресурсів, а в 1954 році ГА ООН скликала Конференцію зі збереження морських живих ресурсів, результатом якої стало прийняття Конвенції про рибальство й охорону живих ресурсів відкритого моря 1958 р. [36, с. 22–23].

Окрім головних органів ООН певні природоохоронні функції здійснює її спеціалізовані установи, зокрема [27]:

- Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) займається збереженням різноманітності культур та рибних запасів;
- Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) – збереженням середовищ існування;

- Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) – змінами клімату;
- Міжнародна морська організація (ІМО) – забрудненням морського середовища.

Охорона навколишнього середовища протягом перших років існування ООН мала вигляд додаткової функції в рамках спеціалізованих установ, які діють в інших сферах, тому була потреба в організації, яка б безпосередньо займалася питаннями навколишнього середовища. Так, в 1948 році під егідою ЮНЕСКО було створено Міжнародний союз охорони природи, який в 1956 році змінив назву на Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП).

МСОП – це міжнародна неурядова організація, яка бере участь в наукових дослідженнях в сфері екології та підтримує їх, сприяє впровадженню природоохоронного законодавства та політики в державах, а також керує великою кількістю польових проектів по всьому світу. Діяльність організації організована у декілька тематичних програм, починаючи з бізнесу та біорізноманіття, закінчуючи збереженням лісів та охороною води й заболочених територій. Вся робота МСОП керується глобальною програмою, яка приймається кожні чотири на Всесвітньому конгресі охорони природи МСОП [23]. Таким чином, Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів і сьогодні відіграє важливу роль в сфері захисту навколишнього середовища.

В 60-х рр. ХХ ст. почалася так звана Ера екологічної свідомості [27]. В цей період зростає занепокоєність суспільства масштабами екологічної катастрофи: забрудненням морського середовища через видобуток нафти, наслідками ядерної політики держав тощо. В результаті активного впливу думки суспільства на держави приймаються такі міжнародні договори, як Конвенція про втручання у відкритому морі у випадках аварій, що призводять до забруднення нафтою 1969 р., Лондонська конвенція щодо запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів 1972 р., Конвенція про відповідальність перед третьою стороною в галузі ядерної енергії 1960 р., Конвенція про відповідальність операторів ядерних суден 1962 р., Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду 1963 р. тощо. Ера екологічної свідомості стала

відображенням прогресу людства в науковій сфері: в 1959 році, було розпочато Міжнародну програму з біорізноманіття, а в 1968 проведено Конференцію експертів щодо раціонального використання ресурсів біосфери.

5 – 16 червня 1972 року в Стокгольмі відбулася Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, яка стала першим кроком на шляху до формування сучасної системи міжнародного права навколишнього середовища. На конференції 1972 року було прийнято Декларацію принципів з навколишнього для людини середовища. В преамбулі Декларації 1972 року вказано, що «людина є творінням і одночасно творцем свого довкілля, яке забезпечує її фізичне існування та надає йому можливості для інтелектуального, морального, соціального і духовного розвитку» [35]. Таким чином, на момент 1972 року міжнародне право навколишнього середовища будувалося на основі антропоцентричного підходу.

Окрім Декларації на конференції було прийнято План дій, Резолюцію про організаційні та фінансові заходи, а також створено постійно діючий орган ООН – Програма ООН з довкілля (ЮНЕП).

Протягом наступних років була прийнята велика кількість міжнародних екологічних договорів, у тому числі основна угода в сфері захисту видів дикої флори та фауни – Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р. Також починають укладатися відповідні угоди в рамках регіональних міжнародних організацій.

Остаточне сучасне міжнародне право навколишнього середовища сформувалося в Ріо-де-Жанейро 3 – 14 червня 1992 року на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку. В результаті Конференції було прийнято Декларацію Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку; Порядок денний на XXI століття; Юридично не обов'язкову, авторитетну декларацію глобальної згоди щодо раціонального використання, збереження та освоєння всіх видів лісів (Лісові принципи). Також було відкрито для підписання Рамкову конвенцію про зміну клімату та Конвенцію про охорону біологічного

різноманіття [36, с. 25], яка перша в міжнародному праві навколишнього середовища закріпила принцип екосистемного підходу.

Таким чином, можна виділити такі етапи становлення сучасної системи захисту навколишнього середовища: 1) часи Стародавнього світу – кінець XIX ст.; 2) кінець XIX ст. – 1914 р.; 3) 1918 р. – 1939 р.; 4) 1945 р. – 1972 р.; 5) 1972 р. – 1992 р.; 6) після 1992 р.

1.2. Роль екосистемного підходу до захисту навколишнього середовища у міжнародному праві

Вперше екосистемний підхід в міжнародному праві навколишнього середовища було закріплено в Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року, але концепція екосистеми була розроблена ще в 30-40-х рр. XX ст. Так, А. Тенслі визначив екосистему як «цілу систему включаючи не тільки комплекс організмів, а й цілий комплекс фізичних факторів, що утворюють те, що ми називаємо середовищем біому – фактори середовища існування в найширшому розумінні». Р. Ліндеман, у свою чергу, визначає її як сукупність біотичного та абіотичного середовища [28, с. 1], тобто органічних та неорганічних факторів у сфері існування тих чи інших організмів.

Хоча офіційно екосистемний підхід і було закріплено в міжнародному праві в 1992 році, певні його аспекти можна прослідкувати в міжнародних угодах, прийнятих до Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро.

Так, принцип 2 Стокгольмської Декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища 1972 року закріплює, що природні ресурси землі, включаючи повітря, воду, землю, флору і фауну, і особливо репрезентативні зразки природних екосистем, повинні бути збережені на благо нинішнього і майбутніх поколінь шляхом ретельного планування та управління в міру необхідності [35]. У свою чергу, у принципі 7 визнається, що забруднення морів впливають не тільки на ті види, що постійно

знаходяться в морському середовищі, а й, зокрема, на людину як частину їх екосистеми.

В преамбулі Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року визнається важливість захисту цілісності екосистем морів Антарктика, а також необхідність розширення відповідних наукових знань. В свою чергу, ч. 3 ст. 1 Конвенції 1980 року визначає морську екосистему Антарктики як «комплекс взаємовідносин морських живих ресурсів Антарктики один з одним і з їхнім навколишнім фізичним середовищем». Принципи збереження, закріплені в ст. 2 зобов'язують сторони, зокрема, підтримувати екологічні взаємозв'язки між виловлюваними популяціями морських живих ресурсів, залежних від них та пов'язаних з ними, а також запобігати змінам або зводити до мінімуму небезпеки змін у морській екосистемі [40]. Конвенція 1980 року вперше офіційно закріпила ідею «залежних та пов'язаних видів» [19, с. 107]. Таким чином, в Конвенції про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року застосовуються основні принципи сучасного екосистемного підходу.

Ч. 4 ст. 61 Конвенції ООН з морського права 1982 року містить зобов'язання прибережних держав, регулюючи допустимий вилов живих ресурсів у своїй виключній економічній зоні, враховувати наслідки для видів, асоційованих із виловлюваними видами або залежних від них, із метою підтримки або відновлення популяцій таких асоційованих або залежних видів, на яких їх відтворення може бути піддано серйозній небезпеці [37]. Отже, Конвенція 1982 року закликає держави формувати законодавчі механізми, спрямовані на захист живих ресурсів, спираючись на те, що усі елементи морського середовища взаємопов'язані та взаємозалежні, а тому потребують захисту як окремо, так і загалом.

У преамбулі Всесвітньої Хартії природи 1982 року закріплено, що людство є частиною природи та життя людини безпосередньо залежить від функціонування природних систем. Держави погоджуються, зокрема, що людина повинна отримувати нові знання, необхідні для збереження і розширення її можливостей з використання природних ресурсів, зберігаючи при цьому види та

екосистеми на благо нинішнього й майбутніх поколінь [34]. Таким чином, Хартія спрямована на захист природних процесів, а також визначає, що людина є частиною таких процесів, а не регулятором, якому вони підкоряються. Хартія, з-поміж іншого, в принципі I.4 передбачає, що людина, хоча і може використовувати природу у власних інтересах, але лише таким чином, щоб забезпечити її збереження та продуктивність.

Отже, згідно з Конвенцією 1992 року екосистема – це динамічний комплекс угруповань рослин, тварин і мікроорганізмів, а також їх неживого навколишнього середовища, взаємодіючих як єдине функціональне ціле [41]. Уже на першому засіданні Допоміжного органу по науковим, технічним і технологічним консультаціям було запропоновано поняття «екосистемний підхід» як першочергову програму дій, однак без будь-яких пояснень [20, с. 10].

В свою чергу, шоста Конференція Сторін у своєму рішенні V/6 (Найробі, 15–26 травня 2000 р.) визначила екосистемний підхід як «стратегію інтегрованого управління суходільним, водним середовищем і живими ресурсами, яка забезпечує збереження та стале використання біорізноманіття на справедливій основі» [36, с. 64].

У рішенні V/6, з поміж іншого, було сформульовано 12 принципів екосистемного підходу, які є взаємодоповнюючими та взаємопов'язаними [16]:

- 1) Цілі управління земельними, водними та живими ресурсами є питанням, яке вирішує суспільство.
- 2) Управління природними ресурсами повинно здійснюватися, наскільки це можливо, децентралізовано.
- 3) Особи, що здійснюють управління екосистемою, повинні враховувати вплив (фактичний чи потенційний) від їхньої діяльності на сусідні та/або інші екосистеми.
- 4) Визнаючи потенційні вигоди від управління, зазвичай існує потреба зрозуміти та керувати екосистемою в економічному контексті. Будь-яка така програма управління екосистемами повинна:

- зменшити ті викривлення ринку, які негативно впливають на біологічне різноманіття;
- вирівняти стимули для сприяння збереженню біорізноманіття та сталому використанню;
- інтерналізувати витрати та вигоди в даній екосистемі наскільки це можливо.

5) Збереження структури та функціонування екосистеми з метою її довгострокового збереження має бути пріоритетною метою екосистемного підходу.

6) Екосистемами слід керувати в межах їхнього функціонування.

7) Екосистемний підхід необхідно застосовувати у відповідних просторових та часових масштабах.

8) Визнаючи різні часові масштаби та ефект запізнення, які характеризують екосистемні процеси, цілі управління екосистемою повинні бути встановлені на довгострокову перспективу.

9) Особи, які здійснюють управління екосистемою, повинні визнавати, що зміни неминучі.

10) Екосистемний підхід повинен шукати відповідний баланс між збереженням та використанням біологічного різноманіття та його інтеграцією.

11) Екосистемний підхід повинен враховувати всі форми відповідної інформації, включаючи наукові та місцеві знання, інновації та практики.

12) Екосистемний підхід повинен залучати всі відповідні сектори суспільства та наукові дисципліни.

Таким чином, екосистемний підхід як метод міжнародно-правового регулювання природних ресурсів – це стратегія збереження природних ресурсів, шляхом спрямування механізмів захисту не лише на ті види, які знаходяться в зоні ризику, а й на середовище, що оточує їх, у тому числі й інші види, від яких вони залежать та ті, що залежать від них.

В XXI ст. екосистемний підхід став основним методом захисту навколишнього середовища, внаслідок чого виникла необхідність адаптації

міжнародних угод, які були спрямовані на захист окремих, перелічених в додатках, видів.

Так, на початку 2000-х років відбувся Експертний семінар зі сприяння співпраці та взаємодії Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 року та Конвенції про охорону біологічного різноманіття 1992 року. Метою семінару було забезпечення вільного та повного обговорення сумісності та взаємодоповнюваності Конвенцій; визначення сфери можливої взаємодії та механізми, за допомогою яких така взаємодія може бути досягнута; розроблення набору рекомендаційних дій, спрямованих на покращення здатності обох Конвенцій досягати своїх цілей; а також забезпечення передачі відповідних результатів ширшій аудиторії таким чином, що, швидше за все, спричинить позитивну реакцію в рамках процесів впровадження обох Конвенцій [29]. Таким чином, в 2004 році було створено Контактну групу конвенцій, пов'язаних з біорізноманіттям.

В рішенні VII/26 Конференція Сторін закликала до подальшого посилення співробітництва між Конвенцією 1992 року та іншими відповідними міжнародними конвенціями, організаціями та органами. У цьому контексті Конференція Сторін наказала Секретаріату звернутися до секретаріатів інших конвенцій з біорізноманіття, а саме Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 року, Рамсарської Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів 1971 року, Боннської Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 року та Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини 1972 року, з метою створення контактної групи для посилення злагодженості та співпраці між ними [17]. Таким чином, була започаткована імплементація екосистемного підходу в рамках конвенцій прийнятих до 1992 року, зокрема, шляхом адаптації існуючих планів дій та розроблення нових з врахуванням концепції екосистеми. Згодом, в 2005 році, до переліку конвенцій, які приймають участі в контактній

групі було додано Міжнародний договір про рослинні генетичні ресурси для виробництва продовольства і ведення сільського господарства 2001 року.

Отже, екосистемний підхід – це провідний принцип сучасного міжнародного права навколишнього середовища. Його адаптація в рамках конвенцій попередніх поколінь сприяє уникненню складного процесу внесення змін до вже існуючих угод, або погодження нових, що позитивно впливає на навколишнє середовище.

РОЗДІЛ 2. ДОГОВІРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ

2.1. Система захисту, передбачена Конвенцією про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р.

В перше питання про врегулювання міжнародної торгівлі представниками живої природи в 1911 році підняв Пол Сарасін. Його турбував безпосередній вплив моди на капелюхи з пір'ям на популяцію птахів, але ініціатива виявилася невдалою. В 1963 році, внаслідок зростаючих рівнів торгівлі, Генеральна Асамблея МСОП вирішила, що необхідно погодити міжнародну конвенцію про правила експорту, транзиту та імпорту рідких видів тварин або видів тварин, що знаходяться на межі зникнення, або їхніх шкір та трофеїв. Ініціатива МСОП мала більший успіх – 3 березня 1973 року в Вашингтоні було підписано Конвенцію про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення [27], яка вступила в силу 1 липня 1975 року. Наразі вона є чинною для 183 держав: останнім приєдналося Королівство Тонга 20 жовтня 2016 року [25].

Під охороною Конвенції знаходиться понад 38700 видів [30]. Їх згруповано у трьох Додатках в залежності від рівня небезпеки, що їм загрожує. Додатки можуть включати як цілі групи (примати, китоподібні, морські черепахи, кактуси тощо), так і підвиди або популяцію окремого географічного регіону або країни.

Отже, до Додатка I занесено види, яким загрожує найбільша небезпека. Торгівля цими видами спричинює чи може спричинити величезний негативний вплив на їхнє існування, а тому має суворо регулюватися і може бути дозволена лише у виняткових випадках. Відповідно до ст. 3 Конвенції торгівля видами, які занесено до Додатка I, може здійснюватися лише за наявності відповідних дозволів або сертифікатів. Так, дозвіл на експорт видається, якщо експорт не загрожує виживанню виду, здійснюється у відповідності до природоохоронного законодавства, перевезення здійснюється таким чином, щоб звести до мінімуму ризик пошкодження, загрози здоров'ю та жорсткого поводження, а також якщо

було видано дозвіл на імпорт. Дозвіл на імпорт, як і на експорт, видається за умови відсутності загрози для виживання виду, а також, якщо отримувач має належні умови для утримання зразка та піклування про нього, та якщо зразок не буде використано переважно в комерційних цілях. Для реекспорту та інтродукції з моря необхідні відповідні сертифікати.

До Додатку II, в свою чергу, входять види, для яких загроза зникнення є потенційною, якщо торгівля ними не буде жорстко регулюватися, а також види, регулювання торгівлі якими сприяє встановленню контролю над видами, згаданими вище. Ст. 4 Конвенції регулює торгівлю видами, занесеними до Додатка II. Так, для здійснення експорту необхідно отримати відповідний дозвіл, умови отримання якого кореспондуються з вимогами для отримання дозволу на експорт видів, перелічених в Додатку I до Конвенції, окрім пункту щодо дозволу на імпорт. Імпорт, відповідно до ст. 4, здійснюється за наявності дозволу на експорт або сертифікату на реекспорт.

Додаток III містить види, які, на думку будь-якої сторони, потребують регулювання в межах її юрисдикції з метою попередження або обмеження експлуатації, а також види, захист яких неможливий без співробітництва інших сторін контролю за торгівлею. Торгівля видами із Додатка III здійснюється відповідно до положень ст. 5. Для експорту таких видів з держав, які занесли їх до Додатку III, необхідний дозвіл на експорт. Його можна отримати за умов дотримання природоохоронного законодавства відповідної держави та виконання вимог, щодо перевезення. Імпорт, в свою чергу, потребує сертифікат про походження та, якщо держава, з якої здійснюється імпорт, внесла відповідний зразок до Додатку III, – дозвіл на експорт.

В ст. 7 Конвенція дозволяє або вимагає від Сторін робити певні винятки із загальних принципів, зокрема в наступних випадках [21]:

- для зразків, що перебувають в дорозі або перевантажуються;
- для зразків, придбаних до того, як до них почали застосовуватися положення Конвенції;
- для зразків, які є особистими або побутовими предметами;

- для тварин, які були виведені в неволі;
- для рослин, які були штучно розмножені;
- для зразків призначених для наукових досліджень;
- для тварин або рослин, які є частиною мандрівної колекції.

Конвенція 1973 року не передбачає в своєму тексті правил, які б регулювали включення, виключення або переміщення видів в Додатках, однак вони були розроблені на першій Конференції сторін у Берні в 1976 р. і дістали назву Бернських критеріїв [36, с. 280]. Згодом, в 1994 році, їх замінили так звані Критерії Еверглейдс.

Отже, згідно з Критеріями, до Додатку I включаються, по-перше, ті види, популяція яких є невеликою. По-друге, види, які мають обмежену територію поширення. По-третє, види, щодо яких спостерігається помітне зменшення чисельності популяції [12, с. 3–4]. Таким чином, Додаток I має містити види, які підпадають принаймні під один з цих критеріїв. Такі види є вразливими до внутрішніх та зовнішніх факторів таких, як зменшення кількості особин або зміни в середовищах їхнього існування.

До Додатку II включають види, щодо яких необхідне регулювання торгівлі з метою попередження або подальшого зменшення популяцій, що може призвести до їх попадання до Додатку I, або надмірного використання, яке може призвести до зменшення популяції до рівнів, за яких не можливе подальше використання. Іншим критерієм включення видів до Додатку II є їх можлива схожість зі зразками з Додатку I або іншими зразками з Додатку II, внаслідок чого представники правоохоронних органів можуть переплутати їх [12, с. 4–5]. Отже, до Додатку II входять види, які знаходяться під загрозою зникнення, але не підпадають під критерії Додатку I.

Критерії Еверглейдс закріпили принцип перестороги. Так, у випадку невизначеності статусу виду або впливу торгівлі на його збереження, сторони Конвенції мають діяти у найкращих інтересах відповідних видів, а прийняті ними заходи мають бути пропорційні очікуваному ризику [12, с. 6]. Принцип

перестороги застосовується також у випадках переміщення видів з одного додатку до іншого.

Таким чином, Конвенція 1973 року регулює торгівлю дикими видами флори та фауни, що перебувають під загрозою зникнення, шляхом переліку назв видів у відповідних додатках. Під час визначення рівня небезпеки, яка загрожує певній популяції, Сторони регулюються, в першу чергу, інтересами виду відповідно до принципу перестороги.

Ефективність механізму Конвенції підтримується системою санкцій [36, с. 281]. Сторони можуть відповісти на порушення положень Конвенції наступним чином [13, с. 3–4]:

- поради та/або допомога. Якщо будь-яка сторона не може виконувати взяті на себе зобов'язання за Конвенцією, то їй може надаватися інформація, технічна чи фінансова допомога, передаватися технології, досвід або застосовуватися інші заходи покращення можливостей сторони щодо дотримання положень Конвенції;
- неофіційне попередження. Секретаріат надсилає стороні повідомлення про те, що вона своїми діями може порушувати положення Конвенції. В повідомленні Секретаріат може спонукати сторону провести розслідування та передати його результати Секретаріату;
- надання додаткової інформації стороною та/або цільовий моніторинг. В цьому випадку сторона надає Секретаріату більше інформації, ніж зазвичай, або подає її раніше;
- офіційне попередження. Сторона повідомляється про те, що вона не виконує положення Конвенції, та попереджається про можливість застосування більш жорстких заходів;
- публічне повідомлення. Секретаріат повідомляється, що про факт порушення положень Конвенції стороною було повідомлено, але жодних дій у відповідь з її боку не було;

- інспекція. Секретаріат та, можливо, один або два експерти, можуть відвідати державу з метою з'ясування сутності, причини та ступеня порушення положень Конвенцій.
- формування плану дій. В цьому випадку узгоджуються послідовні кроки, які сторона має виконати в визначений період, а також встановлюються заходи контролю;
- призупинення прав та привілеїв, зокрема, обмеження торгівлі, права голосу на засіданнях Конференції Сторін, втрата права сторони та її експертів брати участь в постійних комітетах, робочих групах тощо;
- фінансові санкції. Наприклад, втрата права на фінансову допомогу в рамках Конвенції.

2.2. Регіональні нормативні механізми захисту видів дикої флори та фауни

Співробітництво держав в сфері захисту видів дикої флори та фауни на регіональному рівні відіграє особливу роль в сучасному міжнародному праві навколишнього середовища. Таке співробітництво дозволяє створити більш ефективні механізми захисту екосистем та їхніх компонентів. Угоди, укладені в рамках міжнародних регіональних організацій, мають на меті збереження природних процесів в окремих географічних регіонах.

2.2.1. Конвенція про охорону природи та захист фауни і флори в Західній півкулі 1940 р.

В грудні 1938 року на своїй восьмій зустрічі Міжнародна конференція американських держав запропонувала Панамериканському союзу створити комітет експертів, який мав дослідити проблеми, пов'язані з природою та фауною і флорою, а також створити проект відповідної конвенції. Так, в результаті діяльності комітету 12 жовтня 1940 року Конвенція про охорону природи та

захист фауни і флори була відкрита для підписання, а 30 квітня 1942 року вступила в силу [27].

Ст. 2 зобов'язує сторони якомога швидше після набрання чинності Конвенцією розпочати створення національних парків, національних заповідників, пам'яток природи та повних заповідників. В контексті Конвенції метою національних парків є захист «чудових пейзажів, флори і фауни національного значення» [14]. Доступ до таких територій не обмежується. Національні резерви створюються для збереження природних ресурсів, які знаходяться під контролем уряду відповідної держави. Призначення пам'яток природи – захист конкретного об'єкту. Пам'ятки природи є непорушними, за винятком належним чином санкціонованих наукових досліджень або інспекцій. Повний заповідник, в свою чергу, характеризується мінімізацією людського втручання та, наскільки це можливо, збереженням природи в її примітивному стані.

Ст. 7 закріплює, що сторони мають вживати належних заходів для захисту перелітних птахів, а в ст. 8 вони домовляються, що види занесені до Додатку охороняються, їхнє виживання є актуальним та важливим для всіх американських держав. Вбивство або відлов таких видів має строго регулюватися, шляхом видачі відповідних дозволів органами держави. Дозвіл може бути виданий лише за таких обставин, як наукові дослідження або здійснення управління територією. Для здійснення імпорту, експорту та транзиту охоронюваних видів необхідне попереднє отримання відповідного сертифікату [14].

Отже, Конвенція 1940 року передбачає створення охоронюваних територій з різними ступенями захисту, а також надає перелік найменувань видів, які потребують особливої уваги. Такий механізм є прогресивним для свого часу, але його діяльність виявилася неефективною. Головною причиною низького рівня ефективності Конвенції 1940 року є відсутність органу контролю за її виконанням. В тексті не має положень, щодо створення окремого комітету, а отже можливості Організації американських держав в рамках Конвенції значно обмежені.

2.2.2. Африканська конвенція про охорону природи та природних ресурсів 1968 р.

Перша міжнародна угода спрямована на захист навколишнього середовища Африки була підписана в Лондоні 19 травня 1900 року колоніальними державами: Францією, Німеччиною, Великобританією, Італією, Португалією та Іспанією. Конвенція про збереження диких тварин, птахів та риб в Африці 1900 року забороняла вбивати будь-які види, перелічені в Додатку I до Конвенції, а також будь-яких інших тварин, захист яких вважається необхідним для кожного місцевого самоврядування [27].

В подальшому Додаток I було поділено на дві частини: «корисні тварини» та «рідкісні тварини, які мають небезпеку зникнення». Перша частина містила птахів-секретарів та всіх грифів, сов та козенят, а в другу входили жирафи, горили, шимпанзе, гірські зебри, дикі осли, білохвості гну, антилоп канна та карликових бегемотів. Таким чином, Конвенція 1900 року була спрямована на захист відносно невеликої кількості видів.

Конвенція 1900 року так і не набула чинності, та в 1933 році була замінена Конвенцією щодо збереження фауни та флори у їх природному стані. Ця Конвенція, як і її попередниця, була міжнародною угодою між колоніальними державами, але її сторонами були: Бельгія, Франція, Єгипет, Італія, Португалія, Південна Африка, Судан, Танзанія та Великобританія. Конвенція 1933 року була направлена в першу чергу на створення спеціальних охоронюваних територій таких, як національні парки та повні заповідники.

З часом все більше територій Африки почали отримувати незалежність. Через це виникла необхідність укласти новий міжнародний екологічний договір, який би краще відображав інтереси незалежних держав Африки. Так, в 1968 році в рамках Організації африканської єдності була прийнята Африканська конвенція про охорону природи та природних ресурсів.

Згодом стало зрозуміло, що Конвенція 1968 року потребує перегляду, у зв'язку зі значним розвитком міжнародного права навколишнього середовища. Так, в 1983 році Алжир, Камерун та Нігерія закликали інші держави до внесення змін до Конвенції, але їх зусилля не виправдали себе. Наступна спроба закликати держави до перегляду Конвенції відбулася лише в 1996 році з боку Буркіна-Фасо, внаслідок чого в 1999 році Організація Африканської Єдності попросила МСОП та ЮНЕП допомогти в перегляді тексту Конвенції [27]. Таким чином, 11 липня 2003 року переглянута Конвенція була відкрита для підписання державами-членами Африканського Союзу, але в силу вона вступила лише 23 липня 2016 року [26].

Отже, Конвенція 2003 року з метою досягнення екологічно раціональної, економічно обґрунтованої та соціально прийнятної політики та програм розвитку переслідує наступні цілі [1, с. 2]:

- посилення охорони навколишнього середовища;
- сприяння збереженню та сталому використанню природних ресурсів;
- гармонізація та координація політики в цих сферах.

Таким чином, окрім безпосереднього захисту навколишнього середовища, Конвенція 2003 року концентрує увагу сторін на збереженні ресурсів та сприяє просуванню концепції сталого розвитку.

Ст. 3, в свою чергу визначає принципи, якими мають керуватися сторони. Так, згідно з Конвенцією, всі народи мають право на задовільне середовище, сприятливе для їх розвитку. Сторони, в свою чергу, мають індивідуально або колективно забезпечувати користування правом на розвиток, а також забезпечувати стійке та справедливе задоволення потреб розвитку та охорони навколишнього середовища [1, с. 2].

Конвенція регулює широке коло питань починаючи збереженням земельних і водних ресурсів, та закінчуючи охороною видового та генетичного різноманіття.

Так, ст. 9 Конвенції визначає, що сторони зобов'язані підтримувати та забезпечувати видове та генетичне різноманіття наземних прісноводних або морських рослин та тварин. З цією метою сторони мають впроваджувати політику

збереження відповідних ресурсів та їх раціонального використання. При цьому особлива увага має приділятися соціально, економічно та екологічно цінним видам, яким загрожує небезпека, і видам, які поширені на території лише однієї сторони.

Відповідно до Додатку I види, яким загрожує небезпека, поділяються на три категорії [1, с. 24]:

- види, які знаходяться в критичній небезпеці. Види потрапляють в цю категорію, якщо наявні наукові дослідження свідчать про надзвичайно високий ризик їх зникнення в дикій природі;
- види, які знаходяться під загрозою зникнення. В цьому випадку наукові дослідження мають свідчити про дуже високий ризик вимирання видів в дикій природі;
- вразливі види. Види є вразливими, якщо наявні дані свідчать про високий ризик їх зникнення в дикій природі.

Регулювання внутрішньої торгівлі видами та виробами з них здійснюється сторонами відповідно до положень їх національного законодавства та інших міжнародних угод, сторонами яких вони є. Сторони, якщо є така можливість, мають співпрацювати між собою через двосторонні або субрегіональні угоди [1, с. 9]. Таким чином, Конвенція не створює правила, які сторони мають адаптувати у власне законодавство, а сприяє розвитку та гармонізації існуючого національного права.

Ст. 12 зобов'язані утримувати та розширювати заповідні території, а також, якщо необхідно, створювати нові. Згідно з Конвенцією, заповідні території створюються з метою збереження тих екосистем, які є найбільш характерними для територій, що підпадають під юрисдикцію держав, або характеризуються високим ступенем біологічного різноманіття, а також з метою збереження видів, які охороняються Конвенцією [1, с. 9].

Отже, переглянута Конвенція 2003 року регламентує основні принципи, яким керуються держави під час прийняття власного природоохоронного законодавства.

2.2.3. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі 1979 р.

В 70-х роках ХХ ст. держави європейського регіону почали активно виражати свою занепокоєність низьким рівнем імплементації існуючих міжнародних екологічних угод. Так, Комітет міністрів Ради Європи створив комітет експертів, метою якого було підготувати проект нового міжнародного договору зі збереження навколишнього середовища в Європі. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування була відкрита для підписання 19 вересня 1979 року в м. Берн, а набрала чинності 1 червня 1982 року [27].

Основна мета Бернської Конвенції 1979 року дикої флори та фауни та їхніх середовищ існування, зокрема тих, що потребують співробітництва декількох держав. Особлива увага приділяється видам, у тому числі і мігруючим, яким загрожує зникнення і які є вразливими [42]. Таким чином, положення Конвенції регулюють співробітництво держав в сферах як захисту тварин і рослин, так й природних середовищ їх існування.

Окрім співробітництва між собою, Конвенція зобов'язує держави здійснювати свою внутрішню політику в її дусі, а саме враховувати у своїй політиці планування забудови і розвитку території, а у своїх заходах, спрямованих на боротьбу із забрудненням, необхідність охорони також дикої флори та фауни. Держави-сторони також повинні сприяти поширенню загальної інформації з питань, які регулює Конвенція.

Види, які потребують охорони, перелічуються в трьох додатках:

- 1) види флори, що підлягають особливій охороні;
- 2) види фауни, що підлягають особливій охороні;
- 3) види фауни, що підлягають охороні.

Спочатку Додаток I ґрунтувався на списку, який було укладено Комітетом МСОП з питань видів флори, що знаходяться під загрозою зникнення. Цей

перелік надавав значну перевагу видам, поширеним в Південній Європі, а тому потребував значного розширення – лише на 16-й зустрічі Постійного комітету було додано понад 100 видів рослин Центральної та Східної Європи [27]. Отже, згідно зі ст. 5 Бернської Конвенції, види Додатку I не можна навмисно збирати, зривати, зрізати чи виривати з корінням. У разі необхідності сторони можуть заборонити володіння чи продаж таких видів шляхом прийняття відповідних законодавчих норм.

Додаток II, в свою чергу, налічує більше, ніж 100 видів тварин. Спочатку до нього входили виключно ссавці, птахи, плазуни та земноводні, але згодом цей перелік було розширено. Так, крім зазначених вище видів, в Додатку містяться декілька видів риб та безхребетних, у тому числі комахи, ракоподібні, молюски, голкошкірі, кнідарії та губки. Додаток II, окрім видів, які є ендемічними для регіону, містить деякі мігруючі види [27]. Отже, згідно зі ст. 6, щодо видів з Додатку II забороняються всі форми навмисного вилову, утримання та знищення. Окрім безпосереднього захисту видів, Конвенцією захищається також і можливе потомство, а саме забороняється навмисне пошкодження місць виведення потомства, порушення спокою тварин під час його виведення та вирощення, а також забороняється збирати або знищувати яйця та володіти ними. Ст. 6 Конвенції також забороняє володіння та торгівлю охоронюваними видами та похідними від них.

До Додатку III містяться види, які за тих або інших причин не було включено до Додатку II. Ст. 7 зобов'язує сторони вживати відповідні заходи, у тому числі регулювання полювання та торгівлі видами. У разі необхідності, сторони можуть обмежити використання видів з Додатку III з метою відновлення популяцій.

Таким чином, положення Конвенції 1979 р. поширюються як на види, яким загрожує небезпека, так і на поширені в регіоні.

Окрім безпосереднього захисту видів дикої флори та фауни європейського регіону, положення Конвенції поширюються також і на середовища їх існування особливо видів з додатків I та II [42]. Оскільки деякі екосистеми можуть існувати

одразу в межах декількох держав, Конвенція заохочує співробітництво урядів таких держав, з метою більш ефективного здійснення їх спільних зобов'язань.

Отже, Бернська Конвенція 19779 р. пропонує ефективний механізм захисту як окремих видів, так і екосистем, де вони постійно або тимчасово знаходяться. Конвенція захищає як види, які знаходяться на межі зникнення, так і ті, яким така небезпека не загрожує, таким чином зменшуючи ризики її можливого виникнення. Отже, в контексті положень Конвенції захист видів, які зазначені в додатках до неї, здійснюється відповідно до принципу перестороги.

2.2.4. Угода АСЕАН про охорону природи та природних ресурсів 1985 р.

9 липня 1985 року 6 держав-членів АСЕАН, а саме: Бруней Даруссалам, Індонезія, Малайзія, Сінгапур, Таїланд та Філіппіни, – підписали Угоду про охорону природи та природних ресурсів [27]. Угода АСЕАН 1985 року адоптувала найсучасніші принципи, які діяли в міжнародному праві навколишнього середовища на момент її прийняття. Так, «фундаментальним принципом» Угоди є зобов'язання держав вживати заходи, необхідні для підтримки основних екологічних процесів та систем життєзабезпечення, для збереження генетичного різноманіття, та забезпечення сталого використання видобутих природних ресурсів під їх юрисдикцією відповідно до наукових принципів та з метою досягнення мети сталого розвитку [2]. Таким чином, Угода АСЕАН 1985 року застосовує екосистемний підхід, який в той час почав своє активне формування на глобальному рівні в міжнародному праві навколишнього середовища.

Відповідно до ст. 3 Угоди сторони, по можливості, мають зберігати максимальне біологічне різноманіття, вживаючи заходів, які спрямовані на забезпечення виживання та сприяння збереження всіх видів, що перебувають під їх юрисдикцією та контролем. Такі заходи поширюються на всі види тварин та рослин, будь то наземні, морські або прісноводні, та включають:

- збереження природних наземних, прісноводних, прибережних або морських середовищ існування;
- забезпечення сталого використання видів;
- захист видів, які знаходяться на межі зникнення;
- збереження ендемічних видів;
- заходи, спрямовані на запобігання вимирання будь-якого виду або підвиду.

Для реалізації цілей Угоди, сторони зобов'язані:

- створювати спеціальні охоронні зони;
- регулювати відлов видів та заборонити неселективні методи вбивства видів;
- регулювати та, у разі необхідності, заборонити інтродукцію екзотичних видів;
- сприяти створенню банків генів та інших задокументованих колекцій генетичних матеріалів видів дикої флори та фауни.

Ст. 4 Угоди присвячена раціональному використанню живих ресурсів. Згідно з її положеннями сторони мають регулювати стан не тільки тих видів, які знаходяться під загрозою зникнення, а й тих, які залежать або мають відношення до них. Таким чином, Угода АСЕАН передбачає захист всіх видів дикої флори та фауни, незалежно від їхнього статусу.

В Додатку I до Угоди міститься перелік видів, що знаходяться під загрозою зникнення, а отже потребують особливої уваги з боку держав-членів. Так, згідно зі ст. 5 сторони, по можливості, забороняють відлов/збирання цих видів, торгівлю ними або похідними від них, а також приділяють особливу увагу середовищам їхнього існування. Такі заходи держави мають, наскільки це можливо, адоптувати на національному рівні. Також сторони Угоди визнають особливу вразливість видів з обмеженими ареолами існування (ендемічних) та зобов'язуються підтримувати такі популяції на максимально високому рівні.

Таким чином, Угода АСЕАН 1985 року застосовує два різних підходи до захисту видів дикої флори та фауни: екосистемний та перелік видів, які

потребують особливого захисту, в додатку до міжнародного екологічного договору.

2.3. Спеціальні міжнародні договори, спрямовані на захист окремих видів дикої флори та фауни

Спеціальні міжнародні екологічні угоди, на відміну від загальних, які регулюють широке коло об'єктів, поширюються або на групу видів зі спільними характеристиками, або на окремий вид.

Так, Міжнародна конвенція про захист рослин 1997 року має на меті забезпечити ефективне співробітництво, спрямоване на «запобігання введення до складу рослинного чи тваринного світу і поширенню шкідників рослин і рослинних продуктів та сприяння вживанню відповідних заходів для боротьби з ними» [45]. Сторони зобов'язані, наскільки це можливо, створити офіційну національну організацію із захисту рослин, яка буде реалізовувати фітосанітарну політику держав. Конвенція також сприяє співробітництву між державами у боротьбі зі шкідниками. Таке співробітництво здійснюється одночасно на двох рівнях – регіональному та глобальному. Зв'язок між регіональними організаціями з захисту рослин та Комісією ФАО з фітосанітарних заходів здійснюється через Секретаря, який також, зокрема, поширює інформацію стосовно фітосанітарної політики держав та характеристику національних органів, створених відповідно до Конвенції.

Вперше питанням збереження птахів на міжнародному рівні було порушено в Європі. В 1868 році у Відні відбувся з'їзд аграріїв та лісників, в результаті якого Міністерство закордонних справ Австро-Угорщини зобов'язалося укладати угоди з іншими державами щодо захисту птахів, корисних для сільського господарства [27].

Згодом, європейські держави уклали перший багатосторонній міжнародний договір в сфері захисту птахів – Міжнародну конвенцію з охорони птахів, які корисні в сільському господарстві 1902 року. Птахи, які відповідно до Конвенції

вважаються корисними, перелічені в Списку № 1. Ці види знаходяться під повною охороною, тобто забороняється їх вбивати в будь-яку пору року та будь-яким засобами, а також розоряти їхні гнізда, винищувати яйця та виводки [44]. Сторони можуть пом'якшити заборони, якщо вони з тих чи інших причин не можуть виконувати їх, але вони зобов'язуються обмежувати застосування методів, способів та засобів вилову та знищення птахів та, таким чином, поступово ввести в законодавство всі заборони в повному обсязі. Ст. 5 Конвенції 1905 року встановлює період з 1 березня до 15 вересня, коли забороняється не тільки відловлювати та відстрілювати, а також продавати птиць зі Списку № 1.

Через ряд причин Конвенція 1902 року виявилася неефективною. По-перше, захист мігруючих птахів потребує співробітництва з боку держав, які знаходяться на їх шляху. Такі держави, як Данія, Італія, Норвегія, Росія та Великобританія, не приймали участь в Конвенції, а тому її реалізація була ускладнена. Особливо відчувалася відсутність Італії, оскільки її територія є важливою точкою маршрутів міграції птахів європейського регіону, а полювання на перелітних птахів довгий час було популярним видом дозвілля серед італійців [27].

По-друге, на ефективність Конвенції значно вплинули положення щодо винятків, які мали дещо вільний характер. Так, ст. 9 передбачає можливість відлову та відстрілу птахів, які згідно з законодавством держави, є шкідливими для полювання та рибної ловлі. Положення Конвенції також не поширюються на птахів, які згідно з законодавством держав, є шкідливими для сільського господарства. За відсутності такого переліку, його роль виконує Список № 2 з додатку до Конвенції.

Невдача Конвенції 1902 року сприяла зростанню занепокоєності держав Європи вразливим станом популяції птахів. Так, в наслідок проведення ряду конференцій, було прийнято Міжнародну конвенцію про захист птахів 1950 року. В Конвенції 1950 року концепція, що деякі птахи є «шкідливими» і не підлягають захисту відповідно до положень міжнародного договору, більше не застосовувалася. Так, згідно зі ст. 2 всі птахи підлягають захисту, принаймні протягом періоду розмноження або перельоту до місця гніздування, особливо у

березні, квітні, травні, червні та липні. В свою чергу, види, яким загрожує зникнення або які мають велике наукове значення, мають захищатися протягом всього року [22]. Наступні положення стосуються заборони торгівлі, перевезення або володіння живими або мертвими видами або їх яйцями в періоди охорони відповідних видів. Сторони також зобов'язані заборонити методи, що призводять до масового вбивства або відлову птахів, а також завдають непомірних страждань.

Винятки, відповідно до положень Конвенції 1950 року, можуть бути зроблені лише за відповідних умов. Так, відповідні органи сторін можуть видавати індивідуальні дозволи, які скасовують заборони встановлені Конвенцією у разі, якщо певні птахи загрожують певним територіям або існуванню інших видів [22]. Тим не менш, такі види не можуть в подальшому використовуватися з метою отримання прибутку, тобто птахи вбиті відповідно до дозволу не можуть бути продані або вивезені з території, де їх було вбито. Винятки також можуть бути дозволені відповідними органами в інтересах науки та освіти, розмноження та розведення диких птахів та соколиного полювання, але виключно за умови вжиття всіх необхідних заходів для запобігання зловживанням [22].

Попри те, що положення Конвенції 1950 року були прогресивними по відношенню до її попередниці, вона також мала ряд недоліків. По-перше, як і Конвенція 1902 року, вона не мала значного поширення, а тому її ефективність була невеликою. По-друге, Конвенція 1950 року не містила визначення «птахи, які знаходяться на межі зникнення» або їх виключного переліку, а тому не було зрозуміло, які саме види потребують захисту протягом всього року. І по-третє, Конвенція не передбачила регулярні зустрічі сторін, а також не визначила механізми контролю за виконанням державами своїх зобов'язань.

Під захистом Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів 1971 року знаходяться птахи, які безпосередньо залежать від відповідних територій. Доволі широке визначення водно-болотних угідь конвенцією дозволяє їй охопити величезну кількість територій та популяцій, залежних від них. Так, згідно зі ст. 1 Рамсарської конвенції 1971 року, водно-болотні угіддя – це «райони маршів,

боліт, драговин, торфовищ або водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або солоних, – зокрема морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує шести метрів» [38]. Території, які підпадають під дію Конвенції, вносяться до Списку водно-болотних угідь міжнародного значення, їхні межі точно описують та наносяться на карту. Кожна сторона зобов'язана визначити щонайменше одне водно-болотне угіддя під час підписання Конвенції, ратифікації або приєднання.

В тексті Рамсарської конвенції надається доволі вузьке визначення критеріїв внесення угідь до Списку. Так, згідно з ч. 2 ст. 2, сторони повинні враховувати міжнародне значення воно-болотних угідь «з погляду екології, ботаніки, зоології, лімнології або гідрології», особливо ті, що мають таке значення для водоплавних птахів протягом всього року [38]. Зрозуміло, що такі характеристики потребують уточнення, а тому сторони прийняли «Критерії рамсарських угідь». Отже водно-болотні угіддя слід вважати важливими на міжнародному рівні, якщо [32]:

1. вони містять репрезентативний, рідкісний або унікальний приклад природного або близького до нього типу водно-болотних угідь, що знаходяться в відповідному біогеографічному регіоні;
2. вони підтримують існування вразливих, зникаючих видів, або тих, що знаходяться у критичній небезпеці, або вразливих біоценозів загалом;
3. вони підтримують популяції видів флори та/або фауни, важливих для біорізноманіття відповідного біогеографічного регіону;
4. вони підтримують види флори та/або фауни на критичній стадії їхнього життєвого циклу або надає притулок під час несприятливих умов;
5. вони на регулярній основі підтримують 20000 або більше видів водоплавних птахів;
6. вони на регулярній основі підтримують 1% від популяції виду або підвиду водоплавних птахів;
7. вони підтримують значну частку підвидів, видів або родин місцевих риб, етапів життєвого циклу видів, їхньої взаємодії, які є визначальними для таких водно-болотних угідь, а також біологічного різноманіття Землі загалом;

8. вони є важливим джерелом корму для риб, нерестовиком, вирощення потомства та/або міграційний шлях, від якого залежать рибні запаси як і в межах водно-болотних угідь, так і в інших місцях;

9. вони на регулярній основі підтримують 1% від залежних від водно-болотних угідь непов'язаних з птахами видів фауни.

Рамсарська конвенція заохочує сторони створювати резервати – спеціальні охоронювані території – на водно-болотних угіддях незалежно від того, чи було їх внесено відповідною державою до Списку, чи ні.

Доповнення до Списку та внесення в нього змін обговорюються контролюючим органом – Конференцією Договірних Сторін.

Багато загальних міжнародних договорів, які стосуються охорони фауни, виділяють особливу категорію видів – мігруючі. В Плані дій, якій було прийнято на Стокгольмській конференції в 1972 році, зокрема визначалося, що урядам необхідно погодити міжнародний договір, який би захищав види, що знаходяться в міжнародних водах або переміщуються з однієї території на іншу [27]. Важливість такої конвенції пов'язана з усвідомленням того, що нездатність держав захищати види на кожному етапі їхньої міграції може завдати їм величезної шкоди.

Таким чином, Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин 1979 року включає до Додатку I ті види, які знаходяться під загрозою зникнення [39]. Для того, щоб відповідний мігруючий види було занесено до Додатку I, сторона має надати переконливі докази існування загрози виживання для виду. Ті держави-учасниці, по території яких проходить міграційний шлях видів, мають, наскільки це можливо, вжити заходів, щоб:

- зберегти відповідні середовища існування мігруючих видів;
- мінімізувати можливі перешкоди на шляху міграції видів;
- зменшити вплив факторів, які загрожують видам з Додатку I.

Як виняток види з Додатку I можуть добуватися в наукових цілях, з метою сприяння їх відтворенню та виживанню, задля традиційних користувачів цього

виду або за надзвичайних обставин. Такі винятки мають формулюватися точно та мати обмежений у часі та просторі характер.

Ст. 4 визначає, що до Додатку II заносяться види, статус яких є несприятливим, а також ті, види стан збереження яких можна значно покращити у результаті міжнародного співробітництва [39]. Положення цієї статті мають рамковий характер. Так, з метою захисту видів із Додатка II, Конвенція 1979 року заохочує сторони приймати спеціальні міжнародні угоди, які можуть варіюватися від юридично зобов'язуючих міжнародних договорів до менш формальних документів таких, як Меморандуми про взаєморозуміння, Плани дій тощо, які охоплюють, наскільки це можливо, весь ареал міграції відповідних видів [5]. Наразі було прийнято сім спеціальних міжнародних договорів [15]:

- Угода про охорону альбатросів і буревісників 2001 р.;
- Угода про збереження китоподібних в Чорному і Середземному морях, а також суміжній Атлантичній зоні 1996 р.;
- Угода про збереження африкансько-євразійських перелітних водоплавних птахів 1995 р.;
- Угода про збереження малих китоподібних Балтійського моря, північно-східної Атлантики, Ірландського і Північного морів 1991 р.;
- Угода про збереження популяцій кажанів в Європі 1991 р.;
- Угода про збереження горил та їх середовищ існування 2007 р.;
- Угода про збереження тюленів у Ваттовому морі 1990 р.

РОЗДІЛ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЩОДО ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ ТОРГІВЛІ ВИДАМИ ДИКОЇ ФЛОРИ ТА ФАУНИ

3.1. Справа про тихоокеанських морських котиків у Беринговому морі (Велика Британія проти США)

30 березня 1867 між урядами США та Російської імперії було укладено договір купівлі-продажу, згідно з яким Росія передає США територію Аляски за \$7,2 млн. Предметом договору, окрім власне Аляски, стали також й острова Прибилова [7, с. 326], відкриття яких стало результатом не стільки наукових, скільки економічних інтересів Російської імперії.

Так, в 1741 році російська експедиція під командування Беринга потерпіла крах близько одного з островів Командорського архіпелагу. Під час перебування на острові частина команди, у тому числі і сам Беринг загинули, але ті, що вижили, змогли відбудувати судно та повернутися до узбережжя Камчатки. Командорські острови, випадково відкриті експедицією, виявилися важливим центром гніздування морських котиків. Першими інтерес торговці сполохнули морські видри. Жорстоке та неконтрольоване знищення популяції морської видри відбувалося до 1766 року, коли були відправлені перші офіційні експедиції. Не зважаючи на те, що такі подорожі позиціонувалися як географічні дослідження, більшість дослідників приймало в них участь лише для того, щоб знайти місця, де морська видра ще не була винищена. Експедиції мали успіх і все більше територій між Камчаткою та Аляскою було відкрито. Тим не менш, зрозуміло, що хутро видри, становилося все більш рідким, в наслідок чого все більше уваги приділялося морським котикам.

Дослідники не раз відмічали, що тюлені влітку мігрують на південь, а з наближенням зими – на північ [7, с. 331], отже, вони зробили висновок, що десь є місце розмноження. Таким чином, між 1786 та 1788 роками було відкрито та досліджено острови Прибилова, які були названі на честь мореплавця Гавриїла Прибилова. Майже одразу російські дослідники почали експлуатувати популяції морських котиків. Коли стало зрозуміло, що кількість живих ресурсів досягла

критичного рівня, урядом Росії було зроблено ряд спроб зберегти ті види, що ще залишилися. Таким чином, на момент продажу Аляски, популяції морських котиків було відновлено до тієї кількості, яка була зафіксована до початку їх експлуатації [31, с. 2].

Після купівлі Аляски заходи по збереженню популяції морських котиків започатковані Росією втратили силу. На островах Прибилова знову почалося неконтрольоване вбивство видів.

В 1870 році Конгресом США було прийнято законодавство, яке передбачало проведення торгів на отримання ліцензії на полювання на островах Прибилова протягом 20 років. В тому ж році були опубліковані результати першого тендеру – з 14 кандидатів уряд обра Комерційну компанію Аляски («АСС»). Загалом за договором було зібрано 2 млн шкур тюленів [31, с. 3–4].

Передбачалося, що на тюленів можна було полювати як на морі, так і на суші в період розмноження. Керуючись полігамною природою тюленів, урядом США було вирішено дозволити вбивство молодих самців. Тим не менш, дуже часто вбивали вагітних самок, а також самок в період годування, що негативно сказалося на подальшому відновленні популяції. За дослідницьким даними на момент закінчення строку ліцензії популяція скоротилася до 20% від свого початкового стану [31, с. 9]. Таким чином, заходи вчинені Конгресом не сприяли покращенню становища морських котиків.

Конгрес пояснював скорочення популяцій морських котиків полюванням на них на морі, особливо британськими суднами, в наслідок чого з боку уряду було прийнято ряд поліцейських заходів. США почали затримувати британські судна не тільки в межах тримильної зони, а й в відкритому морі.

Отже, 15 червня 1891 року між США та Великою Британією було підписано тимчасову угоду («*modus vivendi*»), положення якої передбачали, зокрема, [31, с. 10]:

- 1) уряд Її Величності заборонить до травня наступного року полювання на тюленів в тій частині Берингового моря, що лежить на схід від лінії розмежування, описаної в договорі між Російською імперією та США;

- 2) уряд США заборонить вбивство тюленів на тій самій період у тій самій зоні Берингового моря, а також берегах, що знаходяться в їх власності;
- 3) кожне судно чи особи, які порушують ці заборони, можуть бути затримані військово-морським або іншим уповноваженим судно будь-якої сторони, але передані вони можуть бути лише тій стороні, громадянами чи підданими якої вони є.

Згодом, на початку 1892 року, коли попередній *modus vivendi* мав бути продовжений для того, щоб попередити можливе відновлення протистояння сторін на морі. Тим не менш, в лютому 1892 сторони уклали арбітражну угоду, згідно якої арбітри мали надати відповідь, зокрема, на п'ять наступних питань [6, с. 267]:

- 1) Яку юрисдикцію в Беринговому морі і які виняткові права на вилов тюленів мала Російська імперія до моменту купівлі США Аляски?
- 2) Наскільки Великобританія визнавала права Росії?
- 3) Чи було включено Берингове море в поняття «Тихий океан», яке використовувалося в Договорі 1825 року між Росією та Великою Британією?
- 4) Чи всі права Росії в Беринговому морі, згідно з Договором 1867 року, перейшли до США?
- 5) Чи мають США право охороняти чи володіти морськими котиками, які протягом певного періоду перебувають на островах США в Беринговому морі, коли вони знаходяться за тримильною межею?

Отже, в своєму рішенні арбітраж, визначив, що, по-перше, відповідно до Указу від 1821 року, Росія стверджувала, що їй належить юрисдикція в Беринговому морі на відстані до 100 миль [6, с. 268], але під час погодження угод з США та Великою Британією від 1824 та 1825 років відповідно, погодилася скоротити її до відстані гарматного пострілу з берега. По-друге, Великобританія не визнавала жодних виключних прав Росії щодо промислу тюленів за межами територіальних вод. По-третє, арбітраж визнає, що Берингове море входить до поняття «Тихий океан». По-четверте, арбітраж вирішив, що всі права Росії щодо Берингового моря та його ресурсів перейшли до США відповідно до Договору

між ними від 1867 року. І нарешті, по-п'яте, суд вирішив, що США не має жодних прав щодо захисту та володіння морськими котиками за межами тримильної зони.

Таким чином, арбітраж відхилив претензії США на виключну юрисдикцію в Беринговому морі, а також на його живі ресурси, які зустрічаються за межами територіального моря держави.

3.2. Справа щодо збереження та сталого використання запасів меч-риби у південно-східному Тихому океані (Чилі проти ЄС)

19 квітня 2000 року Європейська комісія запитала Орган вирішення спорів СОТ про проведення консультацій з Чилі. Підставою для запиту стало законодавство Чилі стосовно заборони вивантаження меч-риби, а саме ст. 165 Закону Чилі про рибальство [8]. Відповідно до законодавства Чилі, рибальські судна, які працюють в південно-східній частині Тихого океану не мають права вивантажувати рибу-меч в портах Чилі, складувати її або перевантажувати на інші судна. Таким чином, чилійським законодавством був фактично заборонений транзит для риби-меч через порти Чилі. Європейська комісія в своєму запиті стверджувала, що таке законодавство Чилі порушує положення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі, а саме ст. V «Свобода транзиту» та ст. XI «Загальне скасування кількісних обмежень».

Консультації, згідно з запитом Європейських співтовариств, були проведені в Женеві 14 червня 2000 року [9]. Як результат, сторони стали краще розуміти позиції один одного, але, тим не менш, не знайшли задовільного рішення для проблеми. Таким чином, 6 листопада 2000 року Європейська комісія надіслала Органу вирішення спорів запит про створення групи експертів, який було реалізовано на засіданні 12 грудня 2000 року. Тим не менш, 23 та 28 березня 2001 року Європейські співтовариства та Чилі відповідно повідомили Генерального Директора та Голову Органу з вирішення спорів про те, що вони досягли домовленості та бажають призупинити утворення групи експертів. Надалі, в 2003,

2005 та 2007 сторони продовжували призупинення створення групи експертів [10].

16 грудня 2009 року Міжнародний трибунал з морського права у справі про збереження та стале використання запасів вирішив припинити, за згодою сторін, провадження розпочате 20 грудня 2000 року і наказав вилучити справу зі Списку справ [11, с. 1]. Умови врегулювання спору між сторонами полягають в наступному [11, с. 5–6]:

1) більш структуроване співробітництво сторін у галузі рибальства, яке замінить двосторонню Тимчасову домовленість 2001 року та перетворить його на постійне зобов'язання співпрацювати задля довгострокового збереження та управління запасами меч-риби у південно-східній частині Тихого океану;

2) ведення рибного промислу сторонами таким чином, щоб забезпечити відновлення популяції меч-риби, а також збереження морської екосистеми;

3) заморозити видобуток меч-риби сторонами на рівні 2008 року або на максимальному, відомому історії, піку;

4) створити Двосторонній науково-технічний комітет, який буде виконувати такі завдання:

- обмін інформацією та даними про вилов та його інтенсивність, а також про стан запасів;

- надання науково-обґрунтованих порад управляючим рибними запасами, щоб допомогти їм у забезпеченні сталості рибальської діяльності сторін;

- консультування сторін щодо прийняття подальших заходів з метою збереження популяцій, якщо це необхідно;

5) багатосторонні консультації мають включати всіх відповідних учасників промислу риби-меч в південно-східній частині Тихого океану та запрошених спостерігачів існуючих організацій, які мають законний інтерес щодо відповідного промислу;

б) погоджено, що суднам ЄС, які виловлюють рибу-меч у відкритому морі, відповідно до положень нового Договору, буде надано доступ до визначених портів Чилі для висадки, транзиту, поповнення припасів або ремонту.

Таким чином, сторони у справі про збереження та сталого використання запасів меч-риби у південно-східній частині Тихого океану досягли консенсусу щодо обмежень на ввіз меч-риби встановлених законодавством Чилі.

3.3. Справа про болота Сантонья (ЄС проти Іспанії)

2 квітня 1979 року державами-членами Європейських співтовариств шляхом анонімного голосування було прийнято Директиву 79/409/ЕЕС про захист диких птахів. Відповідно до ст. 1 Директиви, вона спрямована на захист всіх видів птахів, які зустрічаються в дикій природі на європейській території держав-членів. Вона охоплює охорону, управління та контроль видів, а також встановлює правила їхньої експлуатації. Директива поширюється на птахів, їхні яйця, гнізда та місця проживання [18]. Таким чином, метою Директиви 79/409/ЕЕС є захист диких птахів та їхніх середовищ існування на всій території Європейської Спільноти.

Директива має п'ять додатків. Птахи, які входять до Додатку I, потребують особливого захисту. Окрім, власне, видів з переліку захисту підлягають також їхні середовища існування (ст. 4). Додаток II містить види, на які, згідно з національними законодавством держав, може здійснюватися полювання. Держави-члени забезпечують, щоб полювання на ці види не загрожувало зусиллям щодо їхнього збереження в зоні поширення (ст. 7). Щодо птахів з Додатку III забороняються продаж; транспортування, утримання та пропонування для продажу живих або мертвих птахів, а також будь-яких частин або похідних від них, які можна легко впізнати. З певними обмеженнями держави можуть дозволити таку діяльність (ст. 6). В Додатку IV перелічено засоби та методи, які використовуються для широкомасштабного або неселективного відлову чи вбивства птахів, а також засоби, які можуть викликати місцеве зникнення виду

(ст. 8). Додаток V містить перелік досліджень та робіт, які мають здійснювати держави-члени з метою покращення захисту, управління та використання популяції всіх видів птахів, які охороняються Директивою (ст. 10).

Відповідно до Коментованого переліку водно-болотних угідь міжнародного значення Іспанії болота Сантонья – це найважливіші водно-болотні угіддя для водоплавних птахів північної частини Піренейського півострова. До інших середовищ існування входять луки, пляжі, дюни, скелі та дубовий ліс. Дика флора боліт представлена солестійкими галофітами та прісноводними рослинами. Велика кількість диких птахів використовує болота Сансонья для гніздування, зимування, а також в якості перевалочного пункту на шляху міграції [4, с. 13]. Територія боліт Сантонья – важливий екологічний та орнітологічний центр, але ще довгий час після прийняття Директиви Іспанія не надавала цим територіям статусу заповіднику.

Відповідно до ст. 169 Договору про заснування Європейської Спільноти Європейська Комісія може звернутися до Суду ЄС у випадку, якщо держава не виконує свої зобов'язання. Так, 30 листопада 1990 року Комісія подала позов до Суду проти Іспанії внаслідок того, що остання знехтувала своїми зобов'язаннями за статтями 3 та 4 Директиви. Іспанія не тільки не віднесла болота Сансонья до категорії спеціально охоронюваних територій, а й не вживала жодних заходів щодо утримання боліт відповідно до їхніх екологічних потреб, відновлення біотопів, які було знищено під час експлуатації боліт, а також заходів щодо уникнення забруднень та погіршення стану середовищ існування [24].

По-перше, на думку Комісії Іспанія мала виконувати положення директиви з 1 січня 1986 року [24], коли стала державою-членом. Іспанія, в свою чергу, стверджувала, що положення Директиви 79/409/ЕЕС не можуть бути виконані негайно.

Відповідно до ст. 189 Договору про заснування Європейської Спільноти, директиви є обов'язковими для кожної держави в контексті досягнення результату, але вибір форми та методів його досягнення залишається за

національними органами влади держави [33]. Таким чином, держави-члени мають вжити всіх можливих заходів для досягнення цілей директив.

Ст. 18 Директиви визначає, що держави члени мають впровадити закони, нормативні та адміністративні положення, необхідні для дотримання цієї Директиви, протягом двох років [18]. Оскільки, Іспанія стала державою-членом Європейської Спільноти 1 січня 1986 року, всі необхідні заходи для збереження середовищ існування боліт Сантонья мали бути вжиті до 1 січня 1988 року. Комісія надала Іспанії додаткові два роки для виконання її зобов'язань за Директивою перш, ніж подати позов до суду.

По-друге, Комісія вказує на те, що статті 3 та 4 Директиви 79/409/ЕЕС потребують вжиття конкретних заходів, спрямованих на збереження середовищ існування диких птахів. Іспанія, навпаки, аргументує, що ці положення накладають обов'язок досягти результату, а саме забезпечити збереження диких птахів.

Відповідно до ст. 3 Директиви, держави зобов'язані вживати всі необхідні заходи для збереження або відновлення середовищ існування через їхню виключну екологічну цінність. Також преамбула, зокрема, визначає, що збереження, утримання та відновлення середовищ існування є важливим для збереження всіх видів птахів [18]. Таким чином, збереження диких птахів боліт Сантонья не можливе без віднесення їхніх територій до охоронюваних.

По-третє, на думку Комісії положення ст. 4 Директиви є імперативними, тоді як Іспанія стверджує, що екологічні вимоги Директиви мають підпорядковуватися іншим інтересам держав таким, як, наприклад, соціальним або економічним. Під час вирішення цього питання, Суд посилається на своє рішення у справі *C-57/89 Commission v Germany*, в якому вказується, що держави-члени не можуть за власним бажанням відступати від зобов'язань за директивою на підставі інших інтересів [24]. Таким чином, Іспанія не може ставити свої економічні та соціальні інтереси вище, ніж збереження унікальних екологічних центрів.

По-четверте, Комісія стверджує, що держава-член може порушити як пп. 1 та 2 ст. 4, які стосуються класифікації території як спеціальної охоронної зони, так і п. 4 ст. 4 Директиви, яка стосується заходів захисту цих територій [24] від забруднення або погіршення якості середовища існування, або будь-яких інших порушень, що впливають на птахів. На думку уряду Іспанії, держава-член не може порушити ці положення одночасно, оскільки заходи захисту не можуть бути реалізовані, доки не буде прийняте рішення про віднесення цієї території до спеціальної охоронної зони [24].

Відповідно до преамбули Директиви, збереження, утримання або відновлення достатньої різноманітності та площі середовищ існування є важливим для збереження всіх видів птахів [18]. Виконання цього положення в повному обсязі не можливе, якщо держава-член зобов'язана виконувати положення п. 4 ст. 4 лише щодо територій, які на національному рівні віднесено до спеціальних охоронних зон.

Щодо класифікації боліт Сантонья як спеціальної охоронної зони, уряд Іспанії стверджує, що визнає їхню екологічну цінність, внаслідок чого було прийнято Закон №6 від 27 березня 1992 року, згідно з яким, зокрема, болота Сантонья було класифіковано як заповідники. Однак, на думку уряду, національні органи мають право на свій розсуд визначати розмежування спеціальних охоронних зон, а також терміни їхньої класифікації як таких [24]. Класифікація боліт Сантонья як заповіднику не є такою, що повністю виконує зобов'язання Іспанії за Директивою, оскільки не відповідає їй як територіально, так й юридично.

Таким чином, Суд ЄС прийшов до висновку, що не класифікуючи болота Сантонья як спеціальну охоронну зону та не вживаючи відповідних заходів, що уникнути забруднення або погіршення середовищ існування в цій зоні, всупереч положенням ст. 4 Директиви 79/409/ЕЕС щодо збереження диких птахів від 2 квітня 1979 року, Королівство Іспанія не виконало своїх зобов'язань за Договором про заснування Європейської економічної спільноти [24].

Результатом цього рішення Суду, болота Сантонья було класифіковано, як спеціальну охоронну зону, а також від 4 жовтня 1994 року зареєстровано як водно-болотне угіддя міжнародного значення відповідно до Рамсарської конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів 1971 року.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження міжнародно-правового регулювання торгівлі видами дикої фауни і флори на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалів, можна зробити наступні висновки:

1. Розглянувши процес формування системи міжнародно-правового захисту видів флори та фауни, можна виділити декілька етапів: 1) часи Стародавнього світу – кінець XIX ст.; 2) кінець XIX ст. – 1914 р.; 3) 1918 р. – 1939 р.; 4) 1945 р. – 1972 р.; 5) 1972 р. – 1992 р.; 6) після 1992 р. Вони відрізняються один від одного різними підходами світового співтовариства до захисту видів флори і фауни. Так, перший етап, який має найбільшу тривалість в часі, характеризується обмеженістю дії екологічних норм до меж держави, де вони приймалися. В контексті цього періоду морально-етичні норми екологічного характеру, які містяться в релігійних текстах, можна вважати такими, що мають міжнародний (транснаціональний) характер. Другий етап характеризується появою перших міжнародних екологічних договорів, які, на відміну від морально-етичних норм першого періоду, були юридично зобов'язуючими. В цей період відбуваються міжнародні наукові конференції в сфері навколишнього середовища, на одній з яких було прийнято рішення про створення Комісії з охорони природи. Через негативний вплив Першої світової війни увага Ліги Націй була зосереджена на відбудові та підтримці миру та безпеки. Через це третій етап характеризується активною діяльністю неурядових організацій, яка потягнула за собою активізацію природоохоронного руху на урядовому рівні. Протягом перших років четвертого періоду захист навколишнього середовища на міжурядовому рівні мав характер додаткової функції головних органів та ряду спеціалізованих установ ООН, а тому було створено міжнародну екологічну організацію. Саме в цей період починається Ера екологічної свідомості, коли занепокоєність суспільства станом навколишнього середовища призвела до активізації співробітництва на міжурядовому рівні. П'ятий етап, в свою чергу характеризується антропоцентричним підходом до навколишнього середовища,

тобто природа вважалася, в деякій мірі, одним із інструментів розвитку суспільства. Сучасний період характеризується застосуванням екосистемного підходу, основною ідеєю якого є те, що інтереси живої природи мають стояти вище інтересів людства.

2. Екосистемний підхід – це стратегія збереження природних ресурсів, шляхом спрямування механізмів захисту не лише на ті види, які знаходяться в зоні ризику, а й на середовище, що оточує їх, у тому числі й інші види, від яких вони залежать та ті, що залежать від них. Цей підхід є провідним принципом сучасного міжнародного права навколишнього середовища, але велика кількість міжнародних договорів була прийнята без його застосування. Через це, наразі, відбувається зближення конвенцій різних поколінь в контексті застосування екосистемного підходу.

3. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що перебувають під загрозою зникнення 1973 р. застосовує метод «поодинокого» захисту, коли види, на які поширюється її дія перелічено в додатках до неї відповідно до рівня небезпеки, що таким видам загрожує. Такий підхід застосовувався в багатьох міжнародних екологічних договорах того часу. Згодом, під впливом змін, які відбувалися в міжнародному праві навколишнього середовища, Конференцією сторін було закріплено застосування принципу перестороги під час визначення ступеню небезпеки, що загрожує видам. Це стало першим кроком на шляху адаптації положень Конвенції до вимог сучасності. Надалі, з метою покращення ефективності Конвенції 1973 та наближення її положень до сучасних тенденцій міжнародного права навколишнього середовища, було розпочато процес імплементації екосистемного підходу в рамках співпраці з Конвенцією про охорону біологічного різноманіття 1992 р.

4. Регіональні міжнародні екологічні договори укладаються з метою захисту видів, яким загрожує небезпека, та середовищ їхнього існування в межах відповідних географічних регіонів. Ефективність таких угод, в першу чергу, безпосередньо залежить від участі держав регіону, оскільки екосистеми не залежать від державних кордонів та можуть виходити за їхні межі. Регіональні

міжнародні екологічні договори уклалися в рамках таких організацій, як Організація американських держав, Африканський Союз, Рада Європи, Асоціація держав Південно-Східної Азії тощо.

5. Спеціальні міжнародні екологічні договори, в свою чергу, регулюють відносини між державами в сфері захисту або групи видів зі спільними характеристиками, або окремих видів. Створення механізмів захисту таких видів неможливе в рамках загальних договорів, оскільки вони потребують таких додаткових досліджень, як, наприклад, вивчення шляхів міграцій видів.

6. В Справі про тихоокеанських морських котиків у Беринговому морі основною претензією США була виключна юрисдикція в Беринговому морі та, зокрема, над морськими котиками за межами тримильної зони, тобто у відкритому морі. В рішенні по цій справі арбітраж прийшов до висновку, що США не може поширювати свою юрисдикцію за межами територіальних вод та, в односторонньому порядку, обмежувати право інших держав на рибальство в відкритому морі.

7. В справі щодо збереження та сталого використання запасів меч риби у південно-східному Тихому океані сторони досягли консенсусу щодо структурованого співробітництва в галузі рибальства. В рамках домовленості сторін створюється Двосторонній науко-технічний комітет, основним завданням якого є збір та поширення інформації про стан запасів меч-риби, а також про заходи, які мають вживатися з метою збереження популяцій. Також відповідно до положень Договору, судна ЄС отримують доступ до портів Чилі, який до цього був заборонений відповідно до законодавства Чилі.

8. У справі про болота Сантонья Суд ЄС вирішив, що екологічні інтереси видів не можуть підпорядковуватися іншим інтересам держави. Незважаючи на те, що держави мають певну свободу дій під час надання територіям статусу охоронюваних, така класифікація має здійснюватися в контексті вимог встановлених Директивою 79/409/ЕЕС.

З метою підвищення ефективності міжнародних екологічних договорів в сфері захисту видів флори та фауни **пропонується:**

- співробітництво в рамках контактних груп з метою зближення міжнародних екологічних договорів, в яких застосовується екосистемний підхід як основний принцип, та договорами, де такий принцип не застосовується, не лише на глобальному рівні, а й на регіональному;

- створення в рамках контактних груп зі зближення міжнародних екологічних договорів різних поколінь органів контролю за імплементацією державами екосистемного підходу в контексті реалізації ними своїх зобов'язань зі збереження видів дикої флори та фауни.

Зазначенні пропозиції можуть застосовуватися як альтернативний засіб підвищення рівня безпеки видів дикої флори та фауни, з метою уникнення складного процесу погодження нових міжнародних екологічних угод, які би відповідали сучасним тенденціям в міжнародному праві навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. African convention on the conservation of nature and natural resources. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/7782-treaty-0029_-_revised_african_convention_on_the_conservation_of_nature_and_natural_resources_e.pdf (дата звернення: 02.08.2021)
2. Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources. URL: <https://environment.asean.org/agreement-on-the-conservation-of-nature-and-natural-resources/> (дата звернення: 09.08.2021)
3. An introduction to the African convention on the conversation on nature and natural resources. URL: <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/EPLP-056.pdf> (дата звернення: 10.06.2021)
4. Annotated List of Wetlands of International Importance. Spain. URL: https://rsis.ramsar.org/sites/default/files/rsiswp_search/exports/Ramsar-Sites-annotated-summary-Spain.pdf?1630671268 (дата звернення: 20.09.2021)
5. Appendix I & II of CMS. URL: <https://www.cms.int/en/species/appendix-i-ii-cms> (дата звернення: 18.08.2021)
6. Award between the United States and the United Kingdom relating to the rights of jurisdiction of United States in the Bering's sea and the preservation of fur seals. URL: https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XXVIII/263-276.pdf (дата звернення: 22.08.2021)
7. Brown J. S. Fur Seals and the Bering Sea Arbitration. Journal of the American Geographical Society of New York. 1894. Vol. 26, № 1. P. 326–372.
8. Chile – Measures affecting the transit and importation of swordfish. Request for Consultations by the European Communities. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/G/L/367.pdf&Open=True> (дата звернення: 27.08.2021)
9. Chile – Measures affecting the transit and importation of swordfish. Request for the Establishment of a Panel by the European Communities. URL:

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/WT/DS/193-2.pdf&Open=True> (дата звернення: 27.08.2021)

10. Chile – Measures affecting the transit and importation of swordfish. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds193_e.htm (дата звернення: 27.08.2021)

11. Chile – Measures affecting the transit and importation of swordfish. Joint Communication from the European Union and Chile. URL: <https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=Q:/G/L/367A1.pdf&Open=True> (дата звернення: 27.08.2021)

12. Conf. 9.24. Criteria for amendment of Appendices I and II. URL: <https://cites.org/sites/default/files/document/E-Res-09-24-R17.pdf> (дата звернення: 28.07.2021)

13. Convention on international trade in endangered species of wild fauna and flora. Forty-sixth meeting of the Standing Committee Geneva (Switzerland), 12-15 March 2002. Interpretation and implementation of the Convention. Possible measures for non-compliance. URL: <https://cites.org/sites/default/files/eng/com/sc/46/46-11-3.pdf> (дата звернення: 28.07.2021)

14. Convention on nature protection and wild life preservation in the western hemisphere. URL: <https://www.oas.org/juridico/english/treaties/c-8.html> (дата звернення: 29.07.2021)

15. Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals. Agreements. URL: <https://www.cms.int/en/cms-instruments/agreements> (дата звернення: 18.08.2021)

16. COP 5 Decision V/6. Ecosystem Approach. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7148> (дата звернення: 21.06.2021)

17. COP 7 Decision VII/26. Cooperation with other conventions and international organizations and initiatives. URL: <https://www.cbd.int/decision/cop/?id=7763> (дата звернення: 21.06.2021)

18. Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:31979L0409> (дата звернення: 20.09.2021)
19. De Lucia V. Competing Narratives and Complex Genealogies: The Ecosystem Approach in International Environmental Law. *Journal of Environmental Law*. 2015. № 27. P. 91–117.
20. Hartje V., Klaphake A., Schliep. R. *The International Debate on the Ecosystem Approach*. Bonn, 2003. 50 p.
21. How CITES works. URL: <https://cites.org/eng/disc/how.php> (дата звернення: 27.07.2021)
22. International convention for the protection of birds. URL: <http://www2.ecolex.org/server2neu.php/libcat/docs/TRE/Full/En/TRE-000066.txt> (дата звернення: 14.08.2021)
23. International Union for Conservation of Nature. URL: <https://www.britannica.com/topic/International-Union-for-Conservation-of-Nature> (дата звернення: 16.06.2021)
24. Judgment of 2. 8. 1993 — Case C-355/90. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:4480b8ef-0a66-4cf8-be7f-063625b46826.0002.06/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 20.09.2021)
25. List of Contracting Parties. URL: <https://cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php> (дата звернення: 26.07.2021)
26. List of countries which have signed, ratified/acceded to the Revised African convention on the conservation of nature and natural resources. URL: https://au.int/sites/default/files/treaties/7782-sl-revised_african_convention_on_the_conservation_of_nature_and_natural_resources.pdf (дата звернення: 02.08.2021)
27. *Lyster's International Wildlife Law* / Michael Bowman, Peter Davies, Catherine Redgwel. 2 edition. Cambridge University Press, 2011. 784 p.

28. McIntyre O. The Emergence of an 'Ecosystem Approach' to the protection of international watercourses under International Law. Review of European Community and International Environmental Law. Vol. 13, No. 1. 2004. P. 1–14.

29. Promoting CITES-CBD Cooperation and Synergy. URL: <https://cites.org/sites/default/files/common/cop/13/inf/vilm.pdf> (дата звернення: 21.06.2021)

30. The CITES species. URL: <https://cites.org/eng/disc/species.php> (дата звернення: 26.07.2021)

31. The Law of the Seals. URL: https://www.uni-frankfurt.de/51530413/Case_Study1.pdf (дата звернення: 22.08.2021)

32. The Ramsar Sites Criteria. The nine criteria for identifying Wetlands of International Importance. URL: https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/ramsarsites_criteria_eng.pdf (дата звернення: 16.08.2021)

33. Treaty establishing the European Community. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11992E%2FTXT> (дата звернення: 20.09.2021)

34. Всесвітня Хартія природи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453#Text (дата звернення: 21.06.2021)

35. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text (дата звернення: 16.06.2021)

36. Задорожній О.В., Медведєва М.О. Міжнародне право навколишнього середовища: підручник. Київ, 2010. 351 с.

37. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text (дата звернення: 21.06.2021)

38. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031#Text (дата звернення: 16.08.2021)

39. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text (дата звернення: 18.08.2021)
40. Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики 1980 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_045#top (дата звернення: 21.06.2021)
41. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 21.06.2021)
42. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text (дата звернення: 05.08.2021)
43. Мельничук В. В. Етика екологічної відповідальності в контексті християнського віровчення. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки. 2017. Випуск 1 (83). С. 77–81.
44. Міжнародна конвенція з охорони птахів, які корисні в сільському господарстві. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_400#Text (дата звернення: 12.08.2021)
45. Міжнародна конвенція про захист рослин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_805#top (дата звернення: 12.08.2021)